

Johannes Niemeläinen

VTM

Lappeenrannan teknillinen yliopisto

Juho T. Korhonen

VTM, M.A.

Brown University, USA

He eivät palaa, eli aivotihkuminen Suomesta – Kyselytutkimus ulkomailla asuvien suomalaisten ammattilaisten tulevaisuudennäkymistä

Asiasanat: aivotihkuminen, aivovuoto, ulkosuomalaiset, paluuaikomus, lähtösy.

Suomen talouden ongelmat ovat voimistaneet nuorten maastamuuttoa vuoden 2008 jälkeen. Suomi kohtaa parhaillaan aivotihkumista, jolla tarkoitetaan aivovuotoa pienempää osaamisen karkaamista maasta. Kyselytutkimuksessamme keväällä 2016 selvitimme muun muassa 20–40-vuotiaiden ulkosuomalaisten aikomuksia palata takaisin sekä syitä lähteä Suomesta. Kysely lähetettiin ulkosuomalaisten Facebook-ryhmiin, ja aineisto kerättiin valinnaisella lumipallo-otannalla. Kyselyssä oli viisi taustakysymystä, kolme monivalintakysymystä ja kolme avointa kysymystä. Hyväksytyistä vastauksista kertyi 799. Vastaajista vain 18 prosenttia aikoi palata takaisin työelämään Suomessa todennäköisesti tai erittäin todennäköisesti. Todennäköisesti palaavien suhteellinen osuus on puolittunut kymmenessä vuodessa. Vastaavasti epätodennäköisesti tai erittäin epätodennäköisesti paluunsa arvioi 55 prosenttia vastaajista. Työ ja tulevaisuudennäkymät olivat vastaajille yleisimmät syyt lähteä Suomesta. Naisilla kolmanneksi yleisin syy lähteä Suomesta oli perhe tai puoliso, miehille kulttuuri.

Johdanto

Aikovatko nuoret ulkosuomalaiset palata takaisin Suomeen? Entä miksi he lähtivät Suomesta? Muun muassa näitä kysymyksiä selvitimme keväällä 2016 tekemässämme kyselytutkimuksessa. Tässä artikkelissa esittelemme kyselytutkimuksen keskeiset tulokset

ja vertaamme niitä aiempiin, vastaaviin tutkimuksiin, erityisesti Elli Heikkilän ja Maria Pikkaraisen Väestön ja työvoiman kansainvälistyminen nyt ja tulevaisuudessa -julkaisussa olleeseen kyselyyn (2008, 104–118). Tutkimuksemme koostuu kahdesta osasta: keväällä 2016 lähetimme ulkosuomalaisten Facebook-ryhmiin ympäri maailmaa kyselylomakkeen, joista saatujen yhteystietojen perusteella teimme Euroopassa 17 syvähaastattelua syksyllä 2016. Tässä artikkelissa esittelemme tutkimuksen ensimmäisen osan tuloksia.

Tutkimuksemme sijoittuu aikaan, jolloin Suomen talouden alamäki on voimistanut nuorten maastamuuttoa. 15–44-vuotiaiden suomalaisten nettomaastamuutto Suomesta kasvoi 593:sta vuonna 2009 aina 2207:ään vuonna 2015. Suomen nettomaahanmuutto on kuitenkin ollut koko ajan selvästi positiivinen, vaikka 2015 lukema 12 441 henkilöä oli pienin yhdeksään vuoteen. (SVT 2015.) Lähteneistä 20–44-vuotiaista suomalaisista aikuisista yli puolella, 53 prosentilla, oli vuonna 2015 korkea-asteen tutkinto ja 47 prosentilla keskiasteen tutkinto (Tilastokeskus 2016).

Korkeakoulutettujen nettomaastamuuttoa Suomesta kuvaa ehkä parhaiten termi aivotihkuminen, englanniksi brain-leakage. Korkeakoulutettuja lähtee Suomesta enemmän kuin palaa, mutta määrät eivät ole koko väestön suhteutettuna vielä hälyttävän suuria. Ilmiön suunta on kuitenkin selvä. Kun tähän lisää tuloksemme siitä, että 20–40-vuotiaiden

aikomukset palata Suomeen ovat puolittuneet kymmenessä vuodessa, lienee Suomessakin syytä kiinnittää aivotihkumiseen ja siitä kenties kasvavaan aivovuotoon huomiota.

Menetelmä ja aineiston rajaus

Kysely lähetettiin useisiin kymmeneen ulkosuomalaisten Facebook-ryhmiin sekä myös yksittäisille vastaajille sähköpostilla. Kyselyä pyydettiin myös välittämään eteenpäin. Aineistonkeruumenetelmänä oli siis valinnainen lumipallo-otanta, jossa vastaajaksi valikoituvat halukkaat ja aineistoa alkaa kertyä sitä enemmän, mitä useampaan paikkaan kysely lähetetään. Keruumenetelmä luo luonnollisesti oman haasteensa aineiston edustavuuteen: tutkimuksessa ei ollut mahdollista kontrolloida vastauksia, vaan siihen vastasivat vain halukkaat, eivätkä kaikki maantieteelliset alueet tulleet katetuksi. Toisaalta menetelmä vastasi myös aiemmissa vastaavissa kotimaisissa tutkimuksissa käytettyä menetelmää, esimerkiksi verkkosivuilla ollutta ja kirjeitse lähetettyä (Heikkilä ja Pikkarainen 2008) tai sähköpostilistoille lähetettyä ja nettifoorumeilla mainostettua (Koikkalainen 2012) kyselyä. Kyselyyn vastanneet ovat oletettavasti Suomen tilannetta aktiivisesti seuraavia ja Suomesta kiinnostuneita, koska osallistuminen on ollut vapaaehtoista. Vastauksia kertyi maaliskuu-toukokuussa yhteensä 892, joista puhdistamisen jälkeen analyysia varten hyväksyttiin 799. Kyselyssä oli viisi taustakysymystä, kolme monivalintakysymystä ja kolme avointa kysymystä. Kyselyyn vastaaminen oli anonymiä, mutta vastaajista 280 jätti yhteystietonsa jatkotutkimusta varten.

Perusjakaumat

Yleiset perusjakaumat

Vastaajista naisia oli 586 ja 208 miehiä. Viisi hyväksyttyä vastaajaa ei ilmoittanut sukupuoltaan. Naisten osuus kaikista vastaajista oli noin 73 prosenttia ja miesten 26 prosenttia, mikä heijastaa aiempien kyselyn jakaumaa, jossa naisia oli 78 prosenttia (Heikkilä ja Pikkarainen 2008, 105) ja 77 prosenttia (Koikkalainen 2012, 44).

Vastaajat jaettiin iän mukaan viiden vuoden kohortteihin. Tosin ensimmäinen kohortti kattaa kuusi ikävuotta, ja siihen, 20–25-vuotiaisiin, kuului 17 prosenttia vastaajista. 26–30-vuotiaita oli 28 prosenttia, 31–35-vuotiaita 26 prosenttia ja 36–40-vuotiaita 29 prosenttia. Vastaajien keski-ikä oli 31,3 vuotta ja mediaani-ikä 32 vuotta.

Vastauksista noin 75 prosenttia tuli Euroopassa asuvilta suomalaisilta. Eniten vastauksia

tuli Saksasta, noin 17 prosenttia, ja toiseksi eniten Britanniasta, noin 15 prosenttia. Huomattavaa on, että vaikka Ruotsi on merkittävä maastamuuttokohde myös nykynuorille, Ruotsissa asuvien vastaajien osuus oli 2 prosenttia. Pohjois-Amerikasta vastauksista tuli 7 prosenttia kaikista vastauksista, Australiasta ja Uudesta-Seelannista 8 prosenttia ja Aasiasta ja Lähi-idästä viisi prosenttia.

Vastaajista 12 prosentilla oli toisen asteen koulutus. Alemman korkeakoulututkinnon oli suorittanut 30 prosenttia vastaajista. Ylempi korkeakoulututkinto oli 377 vastaajalla, eli 47 prosentilla. Jatko-opiskelijoita oli 4 prosenttia vastaajista ja tohtoreita 7 prosenttia. Korkeasti koulutetut muodostivat siis selvän enemmistön vastaajista.

Vastaajista 65 prosenttia äänestää aktiivisesti Suomen vaaleissa ja 35 prosenttia ei äänestä aktiivisesti vaaleissa. Aktiiviseen äänestämiseen vaikuttaa esimerkiksi etäisyys äänestyspaikasta (Peltoniemi 2015), ja syksyn syvähaastatteluissa moni kertoi olevansa valmis äänestämään kirjeäänestyksen tullessa mahdolliseksi. Kirjeäänestäminen ulkosuomalaisille saattaa toteutua jo vuoden 2019 eduskuntavaaleissa.

Kysyimme lisäksi, kuinka pitkään vastaajat ovat opiskelleet ja työskennelleet yhteensä ulkomailla. Käsittelyn helpottamiseksi niputimme vastaukset vuosiryhmiin sen mukaan, kuinka kauan on ollut ulkomailla. Jako tapahtui kahden vuoden jaksoihin, eli ensimmäinen ryhmä oli alle kaksi vuotta ulkomailla olleet. Viimeinen ryhmä oli 18 vuotta tai enemmän ulkomailla olleet. Vastaajista alle kaksi vuotta ulkomailla oli ollut 19 prosenttia ja 2–4 vuotta 21 prosenttia. 4–6 vuotta ulkomailla olleita oli 19 prosenttia ja 6–8 vuotta ulkomailla olleita oli 12 prosenttia. Näin ollen vastaajista 72 prosenttia oli ollut ulkomailla alle kahdeksan vuotta. Alle neljä vuotta ulkomailla olleita oli 40 prosenttia vastaajista. Tämä kertonee siitä, että pidempään ulkomailla asuneet eivät ole yhtä kiinnostuneita vastaamaan tämänkaltaiseen kyselyyn, tai ovat vanhentuneet niin, etteivät kuulu enää kohderyhmään. Keskimääräinen vastaaja oli ollut ulkomailla 5,9 vuotta. Mediaani oli 4,5 vuotta.

Kysyimme myös, kuinka pitkään vastaaja on opiskellut ja työskennellyt yhteensä Suomessa. Luokittelu tehtiin samalla tavalla kuin ulkomaavuosien kanssa. Vastaajista alle kahdeksan vuotta Suomessa opiskelleita ja työskennelleitä oli 68 prosenttia.

Tärkeimmät perusjakaumat

Kyselyn tärkeimpiin kuului kysymys, jossa vastaajat arvioivat todennäköisyyttä, jolla he palaavat työelämään Suomessa. Vastaajista

Paluun todennäköisyys	N=799	Osuus	Syy	Lukumäärä	Osuus kaikista vastauksista (N=2457)	Osuus kaikista vastaajista (N=799)
Erittäin epätodennäköisesti	208	26 %	Työ	491	20 %	61 %
Epätodennäköisesti	234	29 %	Kulttuuri	311	13 %	39 %
Neutraali	209	26 %	Tulevaisuudennäkö-			
Todennäköisesti	90	11 %	mät	450	18 %	56 %
Erittäin todennäköisesti	58	7 %	Identiteetti	199	8 %	25 %
			Poliittinen ilmapiiri	150	6 %	19 %
			Koulutus	201	8 %	25 %
			Elintaso	206	8 %	26 %
			Perhe/puoliso	296	12 %	37 %
			Avoimet vastaukset	153	6 %	19 %

26 prosenttia arvioi, että palaa työelämään Suomessa erittäin epätodennäköisesti. Epätodennäköisenä paluutaan työelämään Suomessa vastaajista piti 29 prosenttia. Yhteensä siis vastaajista yli 55 prosenttia piti paluutaan suomalaisen työelämään vähintäänkin epätodennäköisenä. Vastaajista 26 prosenttia pitää paluutaan yhtä todennäköisenä kuin epätodennäköisenäkin. Todennäköisenä paluutaan työelämään Suomessa vastaajista piti 11 prosenttia ja erittäin todennäköisenä 7 prosenttia, eli yhteensä vähintäänkin todennäköisiä palaajia oli yli 18 prosenttia.

Muutokset aikomuksissa palata Suomeen on myös kyselyn keskeinen tulos ja muutos aiempaan. Heikkilä ja Pikkarainen (2008, 112) kysyivät vastaajilta (N=430) aikomuksesta palata Suomeen jonakin päivänä vastausvaihtoehtojen ollessa kyllä, ei ja en tiedä. Vastaajista yhteensä 40 prosenttia aikoi palata Suomeen, 53 prosenttia ei aikunut palata takaisin Suomeen ja 7 prosenttia ei tiennyt aikomuksistaan. Näin ollen heidän suhteellinen määrä on puolittunut, jotka aikovat palata takaisin Suomeen. Huomionarvoista on myös se, että Heikkilän ja Pikkaraisen aineistossa vastaajat olivat selvästi iäkkäämpiä, ja yleisimmät ikäluokat olivat 50–54-vuotiaat ja 55–59-vuotiaat (mt., 105). Voidaan olettaa, että iäkkäämmät ovat asettuneet jo pysyvämmiin asuinmaahansa kuin nuoremmat ikäluokat.

Vastaajilta kysyttiin myös tärkeimpiä syitä Suomesta muuttoon. Kyseessä oli monivalintakysymys, ja vastaaja sai valita useasta eri vaihtoehdosta. Yhteensä vastauksia annettiin 2457. Näistä vastauksista työn osuus oli 20 prosenttia, ja kaikista vastaajista työn kertoi syyksi lähtyä 61 prosenttia vastaajista. Vastaavasti tulevaisuudennäkökymät oli toiseksi yleisin syy muuttaa Suomesta, ja tämän kertoi syyksi lähtyä 56 prosenttia vastaajista. Vastausvaihtoehtoilta ei annettu kyselytutkimuksessa tarkempaa selitystä, vaan vastaaja valitsi vaihtoehtoista oman harkintansa mukaan. Avoimia vastauksia tuli 153 vastaajalta. Moni avoimen vastauksen jättänyt vastaaja täydensi muita valintoja selittämällä tarkemmin, miksi hän lähti esimerkiksi töiden vuoksi pois Suomesta. Tulokset ovat saman-

kaltaiset kuin Koikkalaisen (2012, 46) kyselyssä (N=364), jossa hän tunnisti neljä pääkategoriaa: ”seikkailunhaluun ja elämänlaatuun liittyvät syyt (562 kpl), työhön, työkokemukseen ja urakehitykseen liittyvät syyt (535 kpl), opiskeluun liittyvät syyt (262 kpl) ja puolison uraan tai kansalaisuuteen liittyvät syyt (139 kpl)”. Huomionarvoista kuitenkin ovat, että tulevaisuudennäkökymät eivät nousseet Koikkalaisen kyselyssä esiin, kun taas omassa aineistossamme se oli toiseksi yleisin vastaus. Tulevaisuudennäkökymät voi toki muuttosyyinä sisältyä muihin vastausvaihtoehtoihin, kuten urakehitykseen liittyviin syihin.

Selittävät tekijät

Tämän lyhytartikkelin loppuun katsomme, mitkä tekijät selittävät paluuaikomuksia. Vastauksia on analysoitu ristiintaulukoimalla eri vastauksia keskenään. Muunlainen tilastollinen analyysi ei olisi järkevää, koska aineistomme ei ole tilastollisesti edustava, mutta aineistomme sisällä ristiintaulukointi tuottaa mielenkiintoisia tuloksia. Näitä tuloksia on verrattu osin Heikkilän ja Pikkaraisen tuloksiin.

Koulutuksen vaikutus aikomuksiin palata

Koulutuksen vaikutus paluuaikomuksiin on muuttunut kymmenessä vuodessa. Heikkilän ja Pikkaraisen (2008, 113) tutkimukseen verrattuna suurin muutos on tapahtunut niissä, jotka aikovat palata Suomeen. Erityisesti maisterin tutkinnon tai tohtorin tutkinnon suorittaneilla aikomukset palata Suomeen ovat laskeneet roimasti. Sen sijaan niiden osuus, jotka eivät aio palata Suomeen, on pysynyt suurin piirtein ennallaan. Näin ollen paluusta epävarmojen osuus on kasvanut merkittävästi. Pääsääntöisesti voi todeta, että korkeampi koulutustaso lisää todennäköisyyttä, että vastaaja aikoo palata takaisin Suomeen. Poikke-

Paluun todennäköisyys Suomeen koulutuksen mukaan, 20–40-vuotiaat (Korhonen, Niemeläinen 2016).

	Toinen aste (N=92)	Alempi korkeakoulu- tutkinto (N=236)	Ylempi korkea- koulututkinto (N=377)	Jatko-opiskelija (N=36)	Tohtorin tutkinto (N=58)
Erittäin epätodennäköisesti tai epätodennäköisesti	61 %	59 %	53 %	50 %	52 %
Neutraali	27 %	23 %	26 %	28 %	34 %
Todennäköisesti tai erittäin todennäköisesti	12 %	18 %	21 %	22 %	14 %

Aikomus palata Suomeen koulutuksen mukaan, 19–84-vuotiaat (Heikkilä, Pikkarainen 2008).

	Peruskoulu (N=54)	Lukio (N=49)	Ammat- tikoulu (N=67)	Ammatti- korkeakoulu (N=57)	Kandidaatti (N=65)	Maisteri (N=116)	Lisensiaatti (N=8)	Tohtori (N=14)
Ei	74 %	59 %	45 %	51 %	54 %	46 %	38 %	50 %
Ei tiedä	11 %	0 %	7 %	12 %	5 %	7 %	0 %	0 %
Kyllä	15 %	41 %	48 %	37 %	41 %	46 %	62 %	50 %

uksena ovat uusimman tutkimuksen tohtorit.

Sukupuolen vaikutus paluun todennäköisyyteen

Kevään 2016 kyselyyn vastanneet naiset uskovat palaavan epätodennäköisemmin työelämään Suomessa kuin miehet. Epätodennäköisesti palaavia naisia oli yli kolme kertaa enemmän kuin todennäköisesti palaavia naisia.¹ Miehistä epätodennäköisesti palaavia oli hieman yli kaksi kertaa enemmän kuin todennäköisesti palaavia. Naisista paluutaan epätodennäköisenä tai erittäin epätodennäköisenä piti 58 prosenttia vastaajista, kun miehillä vastaava luku oli 47 prosenttia. Paluutaan todennäköisenä tai erittäin todennäköisenä naisista piti 17 prosenttia ja miehistä 23 prosenttia.

Iän vaikutus paluun todennäköisyyteen

Iän vaikutus paluun todennäköisyyteen ei ole lineaarista. Nuorimmassa ikäluokassa, 20–25-vuotiaissa vastaajissa, epätodennäköisesti palaavia on lähes kolme kertaa enemmän kuin todennäköisesti palaavia. Sen sijaan toiseksi nuorimmassa ikäluokassa, 26–30-vuotiaissa, epätodennäköisiä palaajia on enää alle

1 Epätodennäköisesti palaava viittaa vastaajiin, jotka ovat arvioineet paluunsa epätodennäköiseksi tai erittäin epätodennäköiseksi. Vastaavasti todennäköinen palaaja on vastaaja, joka on arvioinut paluunsa todennäköiseksi tai erittäin todennäköiseksi.

kaksi kertaa enemmän kuin todennäköisiä palaajia. Vanhemmissa ikäluokissa suunta on kuitenkin selvä: mitä vanhempi vastaaja on, sitä epätodennäköisemmin hän aikoo palata Suomeen kuin palata. 31–35-vuotiaissa suhdeluku on lähes 3,5, ja vanhimmassa ikäluokassa 36–40-vuotiaissa epätodennäköisesti palaavia on 4,5 kertaa enemmän kuin todennäköisesti palaavia. Tämä kertonee siitä, että mitä vanhempi vastaaja on, sitä vakiintuneempaa hänen elämänsä on ulkomailla. Vastaavasti se, mitä pidempään vastaaja on asunut ulkomailla, sitä todennäköisemmin hän ei aio palata takaisin Suomeen.

Äänestyskäyttäytymisen vaikutus paluun todennäköisyyteen

Äänestyskäyttäytymisen vaikutus paluun todennäköisyyteen on yksiselitteinen. Mikäli vastaaja äänestää Suomen vaaleissa, hän arvioi palaavansa selvästi todennäköisemmin kuin he, jotka eivät äänestä vaaleissa. Vaaleissa äänestävistä 45 prosenttia ei aio palata ja 24 prosenttia aikoo palata, kun äänestämättä jätävissä vastaavat luvut ovat 74 ja 9 prosenttia.

Syyt lähteä ja paluun todennäköisyys sukupuolen mukaan

Ristiintaulukoimalla paluun todennäköisyyden lähtösyiden kanssa ja tarkastelemalla tätä sukupuolen mukaan huomataan, että

Paluun todennäköisyys		Tulevaisuuden- näkömät	Työ	Perhe/ puoliso	Koulutus	Kulttuuri	Identi- teetti	Elintaso	Poliittinen ilmapiiri
Nainen	Erittäin epätodennäköisesti	57%	61%	46%	28%	48%	34%	32%	18%
Nainen	Epätodennäköisesti	57%	56%	44%	27%	43%	35%	20%	15%
Nainen	Neutraali	52%	52%	41%	29%	30%	22%	18%	18%
Nainen	Todennäköisesti	41%	61%	36%	28%	25%	11%	15%	3%
Nainen	Erittäin todennäköisesti	30%	50%	45%	13%	25%	15%	8%	3%
Nainen	Kaikki	52%	56%	43%	27%	38%	27%	21%	15%
Mies	Erittäin epätodennäköisesti	67%	65%	29%	9%	47%	18%	45%	40%
Mies	Epätodennäköisesti	79%	81%	26%	16%	37%	16%	53%	37%
Mies	Neutraali	68%	79%	14%	19%	41%	14%	35%	24%
Mies	Todennäköisesti	45%	72%	21%	28%	41%	24%	28%	21%
Mies	Erittäin todennäköisesti	61%	72%	17%	39%	22%	22%	11%	17%
Mies	Kaikki	66%	75%	22%	19%	40%	18%	38%	30%

tulevaisuudennäkömät ja työ ovat miehille tärkeämpi syy lähteä kuin naisille. Siitä huolimatta molemmat syyt ovat kaksi tärkeintä molemmille sukupuolille. Prosenttiluvut taulukossa kertovat sen, kuinka moni vastaaja suhteellisesti kaikista vastaajista on antanut ko. syyt lähdeilleen. Esimerkiksi erittäin epätodennäköisesti Suomeen palaavista naisista koulutuksen vuoksi on lähtenyt 28 prosenttia vastaajista. Lisäksi taulukkoa tulkittaessa pitää muistaa, että vastaajat ovat voineet antaa useita syitä lähdeilleen. Mikäli vastaaja on antanut useita syitä, ei näitä vastauksia ole painotettu lukumäärän mukaan.

Oheisessa taulukossa on monia huomion-arvoisia asioita. Lähtösyynä kulttuuri on selvästi tärkeämpi heille, jotka eivät aio palata kuin heille, jotka aikovat palata. Avointen vastausten perusteella kulttuurilla tarkoitetaan yleistä suhtautumista yhteiskuntaan ja toisiin ihmisiin, esimerkiksi miten avoimia ihmiset ovat, onko yhteiskunta yleisesti salliva ja esimerkiksi ovat ravintolat ja yökerhot auki myöhään. Lähtösyynä identiteetti viittaa pitkälti siihen siihen, kokeeko olevansa enemmän kansainvälinen vai suomalainen, ja mikä on tärkein viiteryhmä. Huomionarvoinen lähtösyynä on myös poliittinen ilmapiiri. Vaikka vastaajista selvä vähemmistö antoi sen syyksi lähdeilleen, oli poliittisen ilmapiirin vaikutus selvästi suurempi heillä, jotka eivät aikoneet palata kuin heillä, jotka aikovat palata Suomeen. Poliittinen ilmapiiri kertoi yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin kiristymisestä sekä erityisemmin muukalaisvastaisuuden noususta.

Johtopäätökset

Tässä lyhytartikkelissa olemme esittäneet keväällä 2016 tekemämme kyselytutkimuksen keskeiset tulokset. Aiempaan tutkimukseen verrattuna keskeisin tulos on se, että ulkosuomalaisten aiomukset palata takaisin työelämään Suomessa ovat laskeneet voimakkaasti.

Erityisesti tohtorin tutkinnon suorittaneilla aiomukset palata ovat suorastaan romahtaneet. Tulosten yleistettävyyden kanssa pitää olla kuitenkin varovainen: vastaajien itsevalikoitumisesta johtuen kyselytutkimukset eivät ole tilastollisesti edustavia otoksia. Siitä huolimatta tulokset ovat mielenkiintoisia, etenkin kun niitä tarkastelee Tilastokeskuksen maahanmuuttotilastoja varten. Kun korkeasti koulutettujen maastamuuttomäärät kasvavat, yhä harvemman palaaminen kertoo aivotiikumisesta Suomesta.

Lähteet

- Heikkilä Elli ja Pikkarainen Maria (2008). *Väestön ja työvoiman kansainvälistyminen nyt ja tulevaisuudessa*. Siirtolaisuustutkimuksia A 30. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Koikkalainen, Saara (2012). Koulutetut suomalaiset Euroopan työmarkkinoilla. Koikkalainen, Saara & Suikkanen, Asko (toim.), *Siirtymät ja kansalaisuus kansainvälisen liikkuvuuden maailmassa*. Web reports 74. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 42–55.
- Peltoniemi, Johanna (2015). 'Äänen pitkä matka: Ulkosuomalaisten matala äänestysaktiivisuus ja joustavien äänestysmenetelmien merkittävyys [It's a long way to voting booth: emigrant voters and the significance of convenient voting methods]', *Politiikka* 57:4, 208–225.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Muutto-liike [verkkojulkaisu]. ISSN=1797-6766. 2015. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 10.2.2017]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/muutl/2015/muutl_2015_2016-05-17_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus (2016). Suomen ja muiden maiden kansalaisten maahanmuutto ja maastamuutto koulutuksen mukaan vuonna 2015. Erillisselvityksenä tilattu tilasto. Helsinki: Tilastokeskus.